

О.В. Жегус, канд. екон. наук, доц.

О.П. Афанасьєва, ст. викл.

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ М'ЯСА ТА М'ЯСОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ ТА ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

На підставі статистичних даних проаналізовано динаміку виробництва продукції тваринництва, структуру та динаміку виробництва м'ясопродуктів. За результатами дослідження зроблено висновки щодо ресурсного забезпечення ринку м'яса та м'ясопродуктів в Україні та Харківській області.

На основе статистических данных проанализированы динамика производства продукции животноводства, структура и динамика производства мясопродуктов. По результатам исследования сделаны выводы о ресурсном обеспечении рынка мяса и мясопродуктов в Украине и Харьковской области.

Statistical data on dynamics of livestock production, structure and dynamics of production of meat products are analyzed. Summaries of resourcing market of meat and meat products in Ukraine and Kharkiv region are taken by results of research

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним із найважливіших завдань підтримки належного рівня продовольчої безпеки в країні є забезпечення фізичної та цінової доступності продовольчих товарів. Через кризу в аграрному секторі економіки, яка значною мірою захопила тваринництво та загострення соціально-економічної ситуації споживчий попит на м'ясо та м'ясопродукти задоволений не повною мірою. Споживання даних видів продовольства населенням України не відповідає фізіологічним нормам та є значно нижчим порівняно із європейськими країнами. Недостатність споживання м'яса та м'ясопродуктів, низький рівень забезпеченості відповідного товарного ринку якісною продукцією в необхідній кількості обумовлюють необхідність дослідження стану та тенденцій розвитку ринку м'яса та м'ясопродуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасного стану та проблем функціонування ринку м'яса та м'ясопродуктів в Україні, оцінку його кон'юнктури проводили Г. Бандуренко, В. І. Бойко, А. Ю. Гайдусь, Д. Засєкін, Р. Мудрак,

О. А. Накай, Д. Насонова, Т. Пічкур, В. В. Шибунько, та ін. [1; 2; 5; 6; 7; 8; 11]. Усе більше уваги вчені приділяють дослідженням регіональних товарних ринків, у тому числі ринку м'яса та м'ясопродуктів, зокрема С. В. Васильчак, О. Р. Жидяк, Л. В. Мамчур, М. В. Місюк, С. Ф. Яців [3; 4; 12; 13]. Здебільшого у дослідженнях аналізується широкий спектр проблем функціонування ринку м'яса та м'ясопродуктів, але не достатньо уваги приділяється більш глибоким дослідженням окремих кон'юнктурних чинників, у тому числі ресурсному забезпеченню товарного ринку.

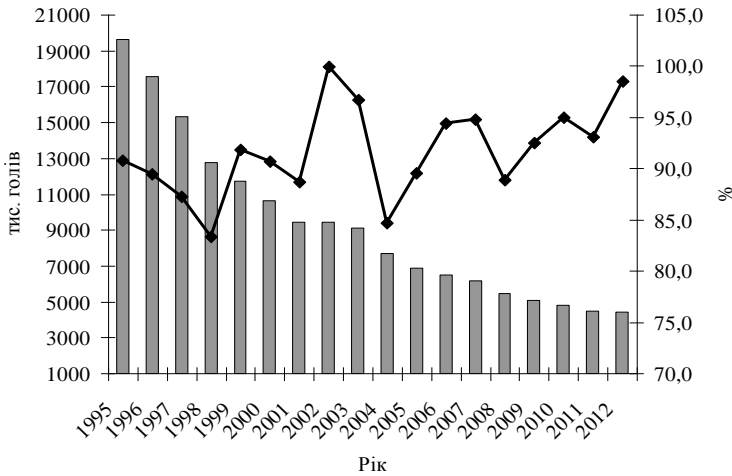
Мета та завдання статті. Дослідити стан та тенденції виробництва м'яса та м'ясопродуктів в Україні та Харківській області, визначити рівень забезпеченості національного та регіонального ринку м'ясом та м'ясною продукцією.

Актуальність дослідження. Ринок м'яса та м'ясопродуктів в Україні складає вагомую частку всього продовольчого ринку України, він посідає перше місце за обсягами продажу (не враховуючи ринки лікєро-горілчаних та тютюнових виробів). У сукупності частка ринку м'яса та ринку м'ясопродуктів у 2009-2010 р.р. складала 4,9 та 4,6 % у грошовому виразі, відповідно. Враховуючи суттєвий нереалізований потенціал даного виду ринку в Україні через низький платоспроможний попит, обмеженість пропозиції якісної продукції, особливого значення набуває проведення аналізу стану та тенденцій ресурсного забезпечення ринку м'яса та м'ясопродуктів.

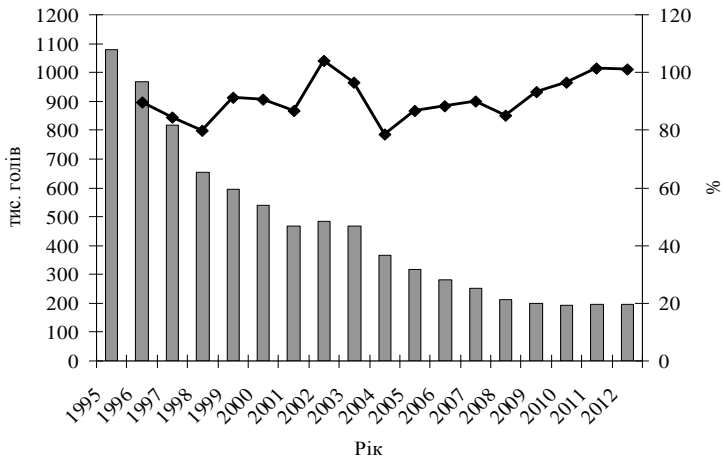
Виклад основного матеріалу дослідження. Стан та тенденції розвитку будь-якого товарного ринку визначають пропозиція, попит та ціна. Пропозицію на вітчизняному ринку м'яса та м'ясопродуктів формують підприємства аграрного сектору економіки, що виробляють продукцію тваринництва, переробні підприємства, у сукупності вони утворюють ресурсне забезпечення ринку м'яса та м'ясопродуктів.

Основою виробництва продукції тваринництва є поголів'я худоби та птиці. У сучасних умовах у сфері тваринництва як України в цілому, так і Харківської області має місце кризова ситуація, яка характеризується, перш за все, щорічним скороченням поголів'я худоби та птиці (рис. 1 та 2). Як показують графіки протягом 1995-2010 рр. скорочення поголів'я худоби та птиці в Україні та Харківській області щороку знижувалося за винятком 2002 року. За 15 років, у цілому, воно знизилося в Україні у 4 рази, у Харківській області в 5,6 рази. Середньорічне скорочення поголів'я худоби та птиці у Харківській області становило у досліджуваному періоді майже 15%, що значно вище, ніж в середньому по Україні, на державному рівні даний показник складає 8,3 %. Таким чином, ситуація у сфері

тваринництва Харківської області є більш критичною, ніж в середньому по Україні. Зниження поголів'я худоби та птиці негативно відображається на тенденціях розвитку ринку м'яса та м'ясопродуктів,

Рисунок 1 – Динаміка поголів'я худоби та птиці в Україні [9;10]

Рисунок 2 – Динаміка поголів'я худоби та птиці в Харківській області [9;10]

як кінцеві споживчі, так і вітчизняна м'ясопереробна промисловість відчують нестачу в якісному м'ясі та сировині, відповідно.

Проте, починаючи з 2010 р. у Харківській області негативна тенденція скорочення поголів'я худоби та птиці припинилася, у 2010-2011 рр. відбулися позитивні зміни, ситуація почала покращуватися. Станом на 1 січня 2011 р. спостерігається приріст поголів'я худоби та птиці майже на 3 тис. голів, що склало 1,5% порівняно із попереднім періодом, за 2011 р. воно збільшилося ще на 1,9 тис. голів, але й за цих умов поголів'я залишається меншим навіть порівняно із 2009 роком. У той же час в Україні й у 2010-2011 рр. поголів'я худоби та птиці скорочувалося, хоча і меншими темпами. Для відродження тваринництва в області та в Україні в цілому знадобиться ще багато часу, тому проблемою для ринку м'яса та м'ясопродуктів найближчим часом буде якісне ресурсне його забезпечення.

Не зважаючи на зниження поголів'я худоби та птиці, як в Україні, так й у Харківській області, в окремі роки спостерігається збільшення виробництва м'яса у забійній вазі (табл. 1).

Таблиця 1 – Виробництво м'яса у забійній вазі в Україні та Харківській області [10]

(тис. т)

Показник	Рік						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Україна	1597	1723	1911,7	1905,9	1917	2059	2144
Темп росту, %	-	107,9	111,0	99,7	100,6	107,4	104,1
Харківська область	95,4	95,6	92,2	79,5	81,5	83,2	79
Темп росту, %	-	100,2	96,4	86,2	102,5	102,1	95,0

У 2006-2007 рр. виробництво м'яса у забійній вазі в Україні зростало на 8 та 11%, відповідно. У Харківській області в 2006 р. приріст виробництва м'яса у забійній вазі склав лише 0,2%, а у 2007 р. взагалі знизилося на 3,6%. Якщо в Україні у 2008 р. падіння виробництва м'яса у забійній вазі було незначним, лише на 0,3%, то у Харківській області воно було суттєвим й склало майже 14%. Із покращенням фінансово-економічної ситуації у країні, як в цілому, так і по Харківській області, у 2009-2010 рр. виробництво м'яса у забійній вазі зростало. У 2011 р. виробництво м'яса у забійній вазі в Україні зросло на 4,1%, в той же час у Харківській області воно знизилося на 5%. Таким чином, у Харківській області виробництво м'яса у забійній вазі було більш нестабільним, воно то збільшувалося, то

зменшувалося, що свідчить про проблеми розвитку регіонального ринку м'яса.

Слід відзначити, що частка Харківської області у національному виробництві м'яса у забійній вазі у 2005 р. складала близько 6%, але із кожним роком вона поступово зменшувалася й у 2011 р. вже не перевищувала 3,7%. Отже регіон поступово втрачає свої позиції у сфері виробництва тваринницької продукції.

Статистичні дані щодо структури виробництва м'яса у забійній вазі за видами в Україні свідчать про суттєві зміни у ній (табл. 2).

Таблиця 2 – Структура виробництва м'яса у забійній вазі за видами в Україні у 2000-2011 рр. [10]

Вид продукції	Рік							
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Яловичина та телятина	45,3	35,2	32,9	28,6	25,2	23,7	20,8	18,6
Свинина	40,6	30,9	30,5	33,2	31,0	27,4	30,6	32,8
Баранина та козлина	1,0	1,0	0,9	0,8	0,9	0,9	1,0	0,9
М'ясо птиці	11,6	31,1	34,2	36,0	41,7	46,6	46,3	46,4
М'ясо кролів	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7
Конина	0,5	0,9	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6

У 2000 р. майже 86% у сукупності становило виробництво свинини, яловичини та телятини, причому виробництво яловичини та телятини на 4,7% перевищувало виробництво свинини, на м'ясо птиці приходилося лише 11,6 інші види м'яса (м'ясо баранини та козлятини, конини, кроликів) складало трохи більш 2%. Протягом п'яти років суттєво скорочувалося виробництво свинини, яловичини та телятини, а виробництво м'яса птиці зростало, що призвело до зниження частки яловичини на 10,1%, свинини – 9,7% та зростання частки виробництва м'яса птиці майже на 20%. У 2006-2011 рр. обсяги виробництва яловичини та телятини продовжували знижуватися, у 2011 р. вони майже на половину були меншими порівняно із 2000 р. та на 30% – порівняно 2005 р., а частка яловичини та телятини у структурі виробництва м'яса у забійній вазі у 2011 р. склала лише 18,6%. Таку

ситуацію можна вважати критичною, оскільки за 10 років в Україні втрачено більше 80% обсягів виробництва одного з найбільш важливих м'ясних продуктів з точки зору харчової цінності й корисності.

Традиційно в Україні розвивалося свинарство, у 2000 р. було вироблено більше 670 тис. т даного виду м'яса у забійній вазі, у 2005 р. обсяг виробництва помітно знизився і становив лише 494 тис. т, що на 26,9% менше порівняно із 2000 р. Протягом 2006-2010 рр. виробництво свинини у забійній вазі коливалося у межах 526-631 тис. т. Помітне зростання відбулося у 2011 р., обсяг виробництва перевищив 700 тис. т – максимальне значення за увесь досліджуваний період, це на 4,1% більш, ніж у 2000 р. та на 42,5% перевищило показник 2005 р. У сфері виробництва свинини простежується загальна тенденція зниження обсягів під час фінансово-економічної кризи, у 2008-2009 рр., що характерно для багатьох показників розвитку ринку м'яса та м'ясопродуктів у даний період.

Високими темпами в Україні продовж 2000-2011 рр. розвивалося птахівництво. Продовж усього періоду спостерігається позитивна динаміка щорічного зростання обсягів виробництва м'яса птиці у забійній вазі. Якщо у 2000 р. обсяг виробництва м'яса птиці складав лише 193 тис. т, то за наступні п'ять років вдалося даний показник збільшити у 2,5 рази. У 2006-2011 рр. виробництво м'яса птиці також щорічно зростало, спочатку більш високими темпами у 2006, 2007, 2008 рр. приріст становив 18,5, 17,0 та 15,2, відповідно, а потім темпи приросту виробництва м'яса птиці почали уповільнюватися. У 2009 р. приріст склав лише 12,6%, протягом 2010-2011 рр. він був на рівні 4...7%. В цілому за 11 років обсяг виробництва м'яса птиці зріс більш як у 5 разів. Проте, статистичні дані щодо обсягів виробництва м'яса птиці свідчать про уповільнення темпів збільшення обсягів виробництва, що, на нашу думку, з одного боку пов'язано із насиченням вітчизняного ринку м'яса та м'ясопродуктів даним видом продукції, а з іншого – обмеженим платоспроможним попитом населення.

Близько по 1 відсотку виробництва м'яса у живій вазі належить таким видам як:

- козлина та баранина, обсяг виробництва яких збільшився в останні роки й становив у 2010-2011 рр. близько 20-21 тис. т на рік;

- м'ясо кролів, обсяги виробництва якого протягом досліджуваного періоду були майже стабільним, 13-14 тис. т на рік;

- конина, її виробництво з 9 тис. т у 2000 р. зросло до 15 тис. т у 2005 р., а потім знизилося до 13 та 14 тис. т у 2006;2007 рр.,

відповідно, та було стабільним протягом 2008-2011 рр. й закріпилося на рівні 12 тис. т на рік.

Результати проведеного аналізу свідчать про суттєві структурні зміни у виробництві м'яса у живій вазі за видами. Основні тенденції пов'язані із суттєвим скороченням виробництва свинини та телятини, спочатку зниженням а потім збільшуванням виробництва м'яса свинини та суттєвим розвитком й щорічним нарощуванням виробництва м'яса птиці.

Показники динаміки виробництва м'ясопродуктів в Україні та Харківській області (табл. 3) свідчать, що м'ясопереробна промисловість у Харківській області у 2006-2009 рр. працювала набагато краще, ніж в Україні.

Таблиця 3 – Динаміка виробництва м'ясопродуктів в Україні та Харківській області [10]

(тис. т)

Показник	Рік						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Україна	308,8	300,8	330,3	335,5	272,2	280,9	289,7
Темп росту, %	-	97,4	109,8	101,6	81,1	103,2	103,1
Харківська область	11,1	12,9	19,3	24,3	27,3	22,9	18,1
Темп росту, %	-	116,2	116,2	149,6	125,9	112,3	83,9

Темп приросту виробництва м'ясопродуктів у Харківській області у 2006 р. склав більш 16%, у 2007 – підвищився майже до 50%, у 2008 – також був значним, 26%, у 2009 – більш 12%. В Україні за цей період обсяг виробництва м'ясопродуктів зростав лише у 2007-2008 рр., приріст був значно меншим, ніж у Харківській області, 9,8 та 1,6%, відповідно. Суттєве погіршення ситуації у м'ясопереробній промисловості Харківської області мало місце у 2010-2011 рр., виробництво м'ясопродуктів почало знижуватися, спочатку на 16,1% у 2010 р., а потім ще на 21%. Проте, в Україні намітилися хоча і незначна, але позитивна динаміка, приріст виробництва м'ясопродуктів становив 3,2 та 3,1% у 2010-2011 рр., відповідно. Така ситуація підтверджує наявність суттєвих регіональних відмін у функціонуванні ринку м'яса та м'ясопродуктів, а також свідчить про нестабільність у ресурсному забезпеченні досліджуваного товарного ринку, як у Харківській області, так й в Україні в цілому.

Висновки. Тривала криза у тваринництві спричинила зниження поголів'я худоби та птиці як в Україні в цілому, так й у Харківській області, суттєві зміни у структурі виробництва продукції тваринництва, що негативно відобразилося на ресурсному забезпеченні ринку м'яса та м'ясопродуктів в Україні. Подальші диспропорції у структурі продукції тваринництва, які полягають у зменшенні цінного м'яса телятини та яловичини та збільшенні виробництва більш дешевого м'яса птиці хоча й дозволять вирішити проблеми із насиченням ринку вітчизняною продукцією, проте якість харчування при цьому знижуватиметься.

Список літератури

1. Бойко В. І. Ринок м'яса: проблеми формування ресурсного потенціалу/ В. І. Бойко // Економіка АПК. – 2009. – № 11. – С. 97–102.
2. Гайдусь А.Ю. Формування кон'юнктури внутрішнього ринку м'яса свиней/ А.Ю. Гайдусь, Т.М. Квятко/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znptdau/2012_18_1/18-1-10.pdf>.
3. Мамчур Л. В. Ринок м'яса Подільського регіону: сучасний стан та перспективи розвитку/ Л. В. Мамчур / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Agroin/2011_4-6/МАМЧУР.pdf>.
4. Місюк М. В. Формування регіонального ринку м'ясної продукції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02 / М.В. Місюк. – Житомир, 2004. – 19 с.
5. Мудрак Р. Чинники цінової динаміки на ринку м'яса та м'ясопродуктів / Р. Мудрак // Економіка України. – 2009. – № 9. – С. 67–78.
6. Накай О. А. Сучасний стан та проблеми функціонування ринку м'яса в Україні/ О. А. Накай/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpen/2012_8/36SSP.pdf>.
7. Насонова Д. М'ясний ринок: перші уроки кризи / Д. Насонова // Агробізнес сьогодні. – 2009. – № 5. – С. 26 – 28.
8. Пічкур Т. Стан українського ринку м'яса і м'ясопродуктів/ Т. Пічкур, Г. Бандуренко, Д. Засєкін/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/tovary/2011_2/6.pdf>.
9. Сільське господарство України у 2010 р./ Статистичний збірник/ Державна служба статистики України: К. – 2011, 374 с.
10. Україна у цифрах 2011/Статистичний збірник/ Державна служба статистики України: К. – 2012, 251 с.
11. Шибунько В. В. Динаміка та тенденції розвитку ринку м'яса в Україні/ В. В. Шибунько/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/21_5/305_Szub.pdf>.

12. Шибунько В. В. Обґрунтування перспективних параметрів розвитку регіонального ринку м'яса/ В. В. Шибунько, С. В. Васильчак, О. Р. Жидяк/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/20_13/147_Cyb.pdf>.

13. Яців С. Ф. Формування та розвиток регіонального ринку м'яса: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.04 / С. Ф. Яців. – 2007. – 20 с.

Отримано 30.10.2012. ХДУХТ, Харків.
© О.В. Жегус, О.П. Афанасьєва, 2012.

УДК 37.013: 379.85(477)

Н.В. Петренко, канд. пед. наук

**РОЛЬ КРИМСЬКОГО ГІРСЬКОГО КЛУБУ
В РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО
ТУРИСТИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)**

Визначено роль та напрями діяльності Кримського гірського клубу в розвитку краєзнавчого туризму в Україні в другій половині ХІХ – початку ХХ століття.

Определены роль и направления деятельности Крымского горного клуба в развитии туристического краеведения Украины во второй половине ХІХ – начале ХХ века.

The role and activities of the Crimean mountain club of local history in the tourism of Ukraine in the second half of the ХІХ - early ХХ century.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Краєзнавство явище в Україні не нове, це продукт тривалого історичного розвитку. Аналіз архівних документів, науково-педагогічної літератури, спеціальних періодичних видань різних років, свідчить про те, що протягом тривалого часу прогресивна інтелігенція, педагоги намагались використовувати краєзнавчий туризм як засіб навчання та виховання молодого покоління. Незважаючи на це, історія краєзнавчого туризму в Україні, організація і розвиток системи